

Skrifter utgivna av
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

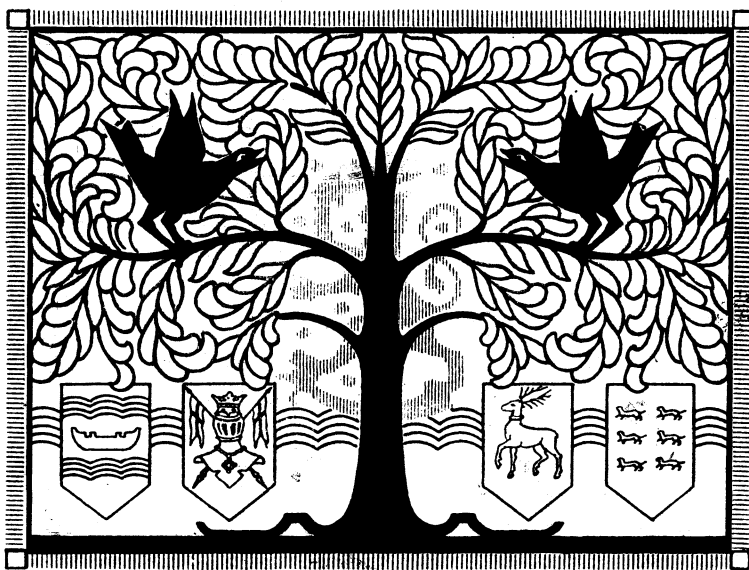
CCXLVI

FINLANDS SVENSKA FOLKDIKTNING

v.

FOLKVISOR

1. DEN ÄLDRE FOLKVISAN

Helsingfors 1934

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATUR-
SÄLLSKAPET

I

FINLAND

CCXLVI

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

FINLANDS
SVENSKA FOLKDIKTNING

v

FOLKVISOR
1. DEN ÄLDRE FOLKVISAN

UTGIVEN AV

OTTO ANDERSSON

HELSINGFORS 1934

ÅBO TIDNING OCH TRYCKERI
AKTIEBOLAG
1934

INNEHÅLL:

Använda källor	VII
Karta över det svenska bosättningsområdet i Finland jämte förkortningar	XI
Inledning	XIII
Vissamlingen	1
Anmärkningar	623
Förteckning över sångerskor och sångare	626
Förteckning över visorna	630

ANVÄNDA KÄLLOR

A. Handskriftsamlingar i Svenska litteratursällskapets Folkloristiska arkiv. (S.L.S.)¹

1. *Österbottniska studenter*. 1880-talet.
2. *Okänd*. 1887.
4. *Sjöblom, R. J.* 1887.
8. *Bengelsdorff, Anna*. 1888 f.
9. *Klockars, J.* 1889.
10. *Ståhl, H.* 1889.
11. *Åkerlund, M.* 1882.
12. *Stadius, Uno*. 1890.
14. *Thurman, J.* (ins.) 1845.
16. *Ekman, Karl*. 1890.
17. *Allardt, V.* 1890.
19. *Thors, M.* 1890.
22. *Thors, M.* 1891.
23. *Ekman, Karl*. 1891.
24. *Pettersson, K. P.* 1890.
25. *af Reeth, Th.* 1891.
26. *Perklen, S.* 1891.
28. *Thors, M.* 1892.
29. *Ekman, Karl*. 1892.
30. *Björkström, J. A.* 1891 f.
35. *Finnäs, John*. 1893.
37. *Thors, M.* 1893.
40. *Torckell, J.* 1893.
45. *Nygren, A. J.* 1892—1894.
46. *Sjöblom, J. A.* 1894.
47. *Finnäs, J.* 1894.
50. *Strandberg, J. A.*
52. *Sjöberg, V.* 1896.
53. *Pettersson, K. P.* 1896.
63. *Sjöberg, V.* 1897.
66. *Sjöberg, V.* 1898.
72. *Sundman, F.* 1899.
75. *Fagersten, H.* 1900.
82. *Wejvar, J. E.* 1870-talet och efteråt.
83. *Andersson, Otto*. 1902.

¹ Lmf betecknar, att samlingen tillhört Svenska landsmålsföreningen; ins. betecknar handskrift, som insänts till S.L.S.

94. *Sjöberg, V.* 1904.
 104. *Meinander, V.* 1898—1901.
 111. *Carstens, C.* 1907.
 113. *Sundblad, H.* 1907.
 125. *Sjöberg, O. R.* 1909.
 126. *Sjöberg, O. R.* 1882—1908.
 127. *Smeds, I. (Flodin, K.).* 1881.
 130. *Sjöberg, O. R.* 1876—1908.
 132. *Freudenthal, A. O. (ins.)* 1830-talet.
 151. *Englund F. V. (Lmf).*
 159. *Hedberg, A. R., Hedberg, G. A., Heikel I. A. (Lmf)* 1885—1899.
 167. *Lönnqvist, B. (Lmf).* 1889—1890.
 194. *Estlander, C. G.*
 196. *Kullberg, H.* 1911.
 204. *Hedman, E.* 1894—1912.
 208. *Kullberg, H.* 1912.
 213. *Freudenthal, A. O.* 1860—1900.
 215. *Tegengren, J.* 1912—1913.
 226. *Nikander, G.* 1913.
 254. *Holmqvist, O.* 1914 f.
 277. *Peters, Vivi.* 1916.
 279. *von Willebrandt, E. L.* 1916.
 281. *Wessman, V. E. V.* 1917.
 317. *Wefvar, J. E.* 1880-talet.
 318. *Malm, Bertil.* 1920.
 320. *Peters, Vivi.* 1918.
 328. *Salonen, Sulo.* 1921.
 329. *Johnsson, Emil.* 1921.
 330. *Malm, Bertil.* 1921.
 347. *Landtman, Gunnar.* 1887 ff.
 352. *Stenbäck, Greta, g. Dahlström.* 1922—1923.
 360. *Hollméus, Ragnar.* 1911.
 367. *Dahlström, Greta, f. Stenbäck.* 1924.
 383. *Dahlström, Greta. (1910—1914), 1925.*
 506. *Lund, Erla.* 1928.
 508. *Adolfsson, Alfhild.* 1928.
 512. *Adolfsson, Alfhild.* 1929.
 523. *Adolfsson, Alfhild.* 1930.

B. Handskriftssamlingar i Institutet för Nordisk etnologi vid Åbo Akademi. (I.N.E.).

- Andersson, Otto,* Samling av uppteckningar (cit. Saml. O. A.).
Andersson, Otto, Uppteckningar från Saltvik (cit. I.N.E. 6).
Brenner, Widar, Visuppteckningar 1909—1912 (cit. W. Brenners saml.).
Grönfors, Saga, Uppteckningar efter Tilda Troberg (cit. S. Grönfors saml.).
Borenius-Lähteenkorva, A. A., Anteckningar.
Jonsson, Emil, Uppteckningar, Nykarleby 1922 (cit. I.N.E. 5).
Kajanus, Robert, Efterlämnade anteckningar.
Krook, Gabriel, Uppteckningar, Övermark 1904 (cit. I.N.E. 4).

Snåre, Sigurd, Uppteckningar.

Wegeilius, Th., Uppteckningar.

Wikman, K. Rob. V., Uppteckningar.

Okänd, Uppteckningar (cit. I.N.E. 7).

Lån och deposita i I.N.E.:

J. O. I. Ranckens folkloristiska samlingar (cit. R3, R5, R6).

A. P. Svenssons samlingar (cit. Svenssons saml.).

C. Andra handskriftssamlingar.

Föreningen Brages i Helsingfors samlingar (cit. B. A.).

Föreningen Brages i Vasa samling (cit. Vasa Brages saml.).

Nylands Nations arkiv, Arvid Nybergs samling.

Universitetsbiblioteket, Zacharias Topelius' papper.

D. Handskrifter vid tiden för utgivandet i enskild ägo.

Alfhild Adolfssons samling 1933 (numera S.L.S. 528).

Greta Dahlströms samling.

John Rosas samling (numera tillhörande Folkmålskommissionen).

E. Tryckta källor.

Album utgifvet af Nyländingar. II, Hf 1864; IV, Hf 1868; V, Hf 1872; VI, Hf 1875; VII, Hf 1887.

Arwidsson, A. I., Svenska fornsånger, II, Sthlm 1837.

Brage, Årsskrift IV, Hf 1909; VII, Hf 1913; XV—XVIII, Hf 1925.

Budkavlen, Meddelanden utgivna av Brages sektion för folklivsforskning genom *K. Rob. V. Wikman*, Vasa 1923.

Bygdeminnen, samlade och utgivna av Närpes folkhögskolas elevförbund. II—III. Vasa 1910, 1912.

Det sjungande Finland. 50 inhemska sånger vid pianoforte. II. Andra uppl. Hf 1888.

Hembygden, tidskrift för svensk folk- och hembygdskunskap i Finland. Hf 1910, 1912, 1915.

Hälsning, till svensk allmoge i Finland från Åbo Akademis studentkår. Åbo 1928.

Fagerlund, L. W. Anteckningar om Korpo och Houtskärs socknar. Hf 1878.

Joukahainen, Pohjalais-osakunnan toimittama. Yhdeksäs vihko. Hels. 1889.

Lännetär, Album utgifvet af Vestfinska afdelningen VI, Hf 1877, Hf 18.

Nyland. Samlingar utgifna af Nyländska afdelningen. III, Hf 1887; V a, Hf 1893.

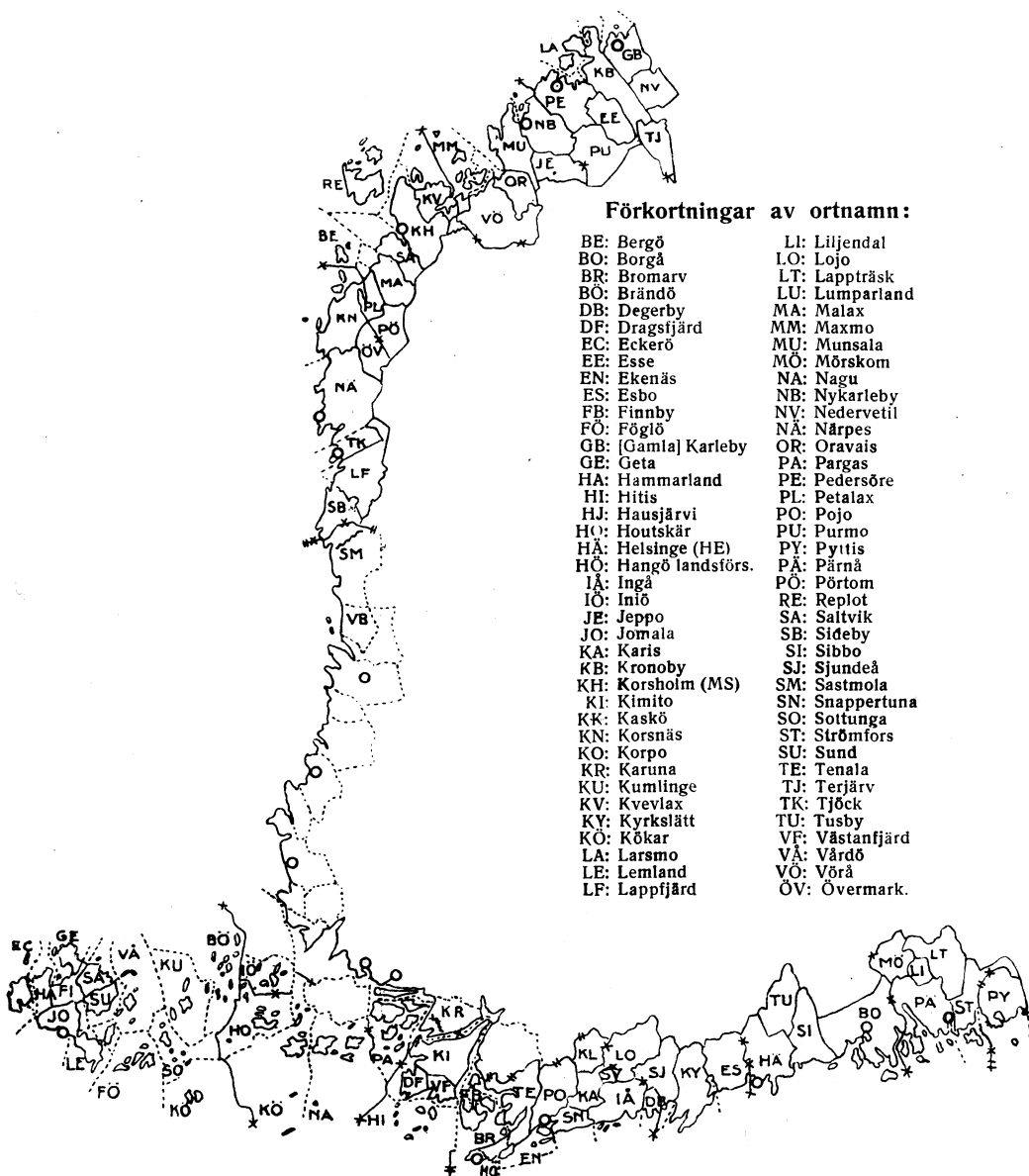
Rancken, J. O. I., Några prof af folksång och saga i det svenska Österbotten.

Svenska Landsmälen. Uppsala 1911.

F. Brages Fonogramarkiv. (B.F.A.)

Deposition i Åbo Akademis Musikvetenskapliga seminarium.

KARTA ÖVER DET SVENSKA BOSÄTTNINGSMÅLET I FINLAND.

INLEDNING

Styrelsen för Svenska litteratursällskapet i Finland anförtrodde mig genom beslut av den 20 februari 1919 redigeringen av de delar av verket Finlands svenska folkdiktning, som komme att omfatta folkvisorna, dansmelodierna samt sånglekarna. På uppdrag av Folkloristiska kommissionen utarbetade jag samma år en »Plan för utgivandet av Svenska litteratursällskapets samlingar av folkvisor, barnvisor, sånglekar och dansmelodier» (Folkloristiska och etnografiska studier III, s. 229—246), där jag framställde förslag angående indelningsgrunder och publikationssätt, vilka förslag vunno sällskapets godkännande.

Då realiserandet av utgivningsplanen nu, 15 år senare, begynner med framläggandet av denna tom, innehållande de i Finland insamlade melodierna och texterna tillhörande den äldre folkvisan, de vanligen så kallade balladerna, anser jag ha anledning att giva en kort historik över insamlingsverksamheten, att kasta en blick på materialet och dess utbredning samt att redogöra för de principer, som varit vägledande vid redigeringen. Härvid kan jag icke giva något mera än en konturteckning av det långvariga och mångsidiga arbete, som utförts för tillvaratagandet av denna del av Finlands svenska folkdiktning och en orientering angående karaktären av det i föreliggande volym publicerade melodi- och textmaterialet. Någon vetenskaplig undersökning av detta material kan givetvis icke komma ifråga. När jag undantagsvis berör sådant, som ligger på sidan om här representerade visor och visgrupper, sker detta endast för att åskådliggöra vissa företeelser, som gälla folkdiktningen och folkmusiken i allmänhet.¹

De första publicerade svenska folkvisorna från Finland finnas i *Adolf Iwar Arwidssons Svenska fornsånger* (1834—1842). Utom ett par visor i del II upptog han i del III 23 sånglekar, vilka uttryckligen uppgivas vara från Finland. Han säger sig hava bevarat dem »sedan den tid de utgjorde hans ungdomsförus-

¹ För utförligare uppgifter hänvisas till följande källor: *Lagus, E.*, «Svensk folklorestik och dialektforskning i Finland», S. L. S. Förh. o. upps. 6, 1892; «Svenska Litteratursällskapets folkloristiska samlingar», Minnesskrift, S. L. S. XC; «En blick framåt och tillbaka» *Folkl. o. etn. studier I*; *Andersson, Otto*, «Ur den svenska folkdiktsforskningens historia», Brages Årsskrift IV, 1910.

telser». Ingen ort anges, men man kan av anförda uppgift draga den slutsatsen, att han behållit dem i minnet från gymnasisttiden i Borgå.

Det stora intresset för folkdiktning, som utbreddes i vårt land under 1830-talet och i början av följande årtionde, riktade sig utslutande på den finska folkdiktningen. Lönnrot hemförde skörd på skörd; han utgav Kalevala (1835) och Kanteletar (1840). Enligt tidens uppfattning hörde den svenska folkdiktningen hemma i Sverige och skulle insamlas där. Först i slutet av sistnämnda årtionde (1848) tog *Johan Oscar Immanuel Rancken*, dåvarande lektor i Vasa gymnasium, ett initiativ, som blev av avgörande betydelse för svensk folkdiktning i Finland. Hans bekanta upprop »Till fosterlandsvänner», publicerat nämnda år i tidningen *Ilmarinen*, att insamla fornsånger, visor, danser m. m. även bland Finlands svenska befolkning, ledde visserligen icke direkt till det avsedda resultatet: få voro de som följde hans uppmaning. Men för Rancken själv blev det uppslaget till ett insamlingsarbete av ensamstående slag. Sina impulser erhöll Rancken dels från det finska håll, där insamlingsarbetets resultat alltjämt växte i betydelse, och dels från Arvidsöns Svenska fornsånger, vilka han stiftade bekantskap med genom ett exemplar, som ark för ark sändes till en av hans vänner redan vid verkets utkommande.

Rancken ägde icke tillräckliga resurser att företaga längre resor i syfte att samla folkdiktning. Då och då gjorde han fotvandringar i den österbottniska bygden, varvid dock jämförelsevis små skördar hemburos. Det mesta av det under de första åren uppsamlade materialet gick förlorat vid Vasa brand 1852. Därefter fortsatte Rancken insamlandet företrädesvis genom sina elever. Under timmarna i modersmålet och vid uppsatsskrivningen upptog han till behandling sådana uppgifter, som berörde historiska minnen, plägseder och språk i elevernas hembygder. På detta sätt väckte han intresse för folkminnenas tillvaratagande hos sina elever. De av dem, som visade håg och fallenhet för uppteckningar, meddelade han närmare anvisningar härom och utgav vid terminernas början små premier för de samlingar, som överlämnades till honom. Senare plägade han utbetala ett visst belopp, 1 mark, för varje uppteckning, större eller mindre.

Flera av Ranckens elever blevo efterhand, såsom studenter, hans fasta medarbetare om jag så får säga: *J. E. Wefvar*, *J. R. Aspelin*, *Isak Smeds* m. fl. Den största samlargärningen utfördes av Wefvar. Emedan dennes verksamhet utförligt skildrats av K. Rob. V. Wikman,¹ inskränker jag mig till omnämmandet av, att de Wefvarska samlingarna av folkvisor och sånglekar uppgå till 1,417 nummer, melodiuppteckningarna äro 554. Wefvar kunde icke själv teckna upp melodierna med notskrift, utan förfor på det sättet, att han lärde sig melodierna utantill och anmodade någon musikkunnig att nedskriva dem. Härvid biträdde han i främsta rummet av

¹ Se *J. E. Wefvar* i Hälsning till svensk allmoge i Finland från Åbo Akademis studentkår 1928, s. 14—16 samt *J. O. I. Ranckens* folkloristiska samlingar i S. L. S. Folkl. o. etn. studier IV, s. 225—261.

kronolänsmannen i Replot *O. R. Sjöberg*, vars intresse härunder väcktes till den grad, att han själv insamlade ett stort antal folkmelodier.

Rancken närde länge tanken på att ordna sina samlingar och giva ut dem i tryck. När denna tanke icke kunde realiseras, vad publiceringen beträffar, beslöt han sig för att utgiva en *Förteckning öfver folksånger, melodier, sagor och äfventyr från det svenska Österbotten*. Första delen av denna förteckning trycktes 1874 och den andra delen 1890. Båda delarna upptaga sammanlagt 1,333 folkvisor med och utan melodi. Värdet av förteckningen ökas genom de rätt utförliga upplysningar, som givas angående samlingarnas tillkomst, notiser som de enkilda numren, hänvisningar till Arwidssons Svenska fornsånger o. s. v. Tanken på publicering av hela materialet vaknade på nytt efter det välvilliga mottagande första delen av katalogen rönt. Men varken tid eller medel härför stodo till förfogande. En hänvändning till Svenska landsmålsföreningen i Uppsala ledde icke heller till omedelbart resultat. Först tio år efter Ranckens död, 1905, ingick i tidskriften Svenska landsmålen Ranckens djursagor såsom en särskild samling. Med ett visst vemod skrev han i företalet till andra delen av förteckningen: »Med undantag av några små strödda publikationer ur dessa mina österbottniska sago- och melodisamlingar är nu föreliggande fortsättning av förteckningen det enda, som jag sedan 1874 av den framlagt för offentligheten.»

De ranckenska samlingarna övergingo vid Ranckens död 1895 till Vasa lyceibibliotek. De utlånades 1909 åt Svenska litteratursällskapet och övertogs i enahanda form 1927 av Institutet för nordisk etnologi vid Åbo Akademi, där samlingarna för närvarande förvaras.

Ranckens förhoppningar att få se sina folkvisor i tryck gingo icke i uppfyllelse. En del av tryckningsplanerna realiseras först med utgivandet av denna volym — 60 år efter det förteckningen trycktes. Någon helhet kunna de givetvis icke bilda, utan de ha inströtts i det övriga materialet. De återfinnas dock i överskrifterna under signa R3, R5, R6.

Redan innan Rancken gav ut första delen av sin katalog hade *Nyländska avdelningen* satt i gång med ett insamlingsarbete, vilket bragte i dagen den rika samling av folkdiktning, som ingår i det av avdelningen publicerade verket *Nyländ* och som även vad folkvisorna vidkommer kommit föreliggande publikation till godo. Anmärkningsvärt nog synes detta arbete icke ha haft något samband med de motsvarande strävandena i den österbottniska huvudstaden. Det nyländska intresset för folklivet, -språket, -seden och -diktningen växte fram delvis ur samma idégrund som det österbottniska. Det finska insamlingsarbetet gav säkerligen också här den kraftigaste påstöten. Från början av 1850-talet publiceras i tidningarna då och då även alster av svensk folkdiktning. *Otto Höijers Bilder ur folklivet* (1858—1859) förefalla att ha kunnat skingra varje tvivel om nödvändigheten att rikta uppmärksamheten på den folkliga traditionen bland nylänningarna. Han

besvarar jakande frågan: »Har Nyland någon folkvisa?» och anför fullgoda skäl för sin uppfattning; han publicerar t. o. m. i sina »bilder» några goda prov på traditionen. Om Höijers temperamentsfulla vädjan till förmån för landets svensktalande inbyggare, vilka »under de vackra finska intressena blivit lämnade å sido, åt en oförlåtlig glömska», icke bar så långt, hade *Fredrik Cygnæus'* uttalanden i *Ett vågat projekt* (1860) säkerligen större verkan. Det går i samma riktning som Höijers, blott med den skillnaden att *Cygnæus* ser saken från en vidare synvinkel och gör konkreta förslag. Han kan på grund av egen erfarenhet vitsorda den »finskt-svenska skärgårds poesien» och han gör en kraftfull yrkan på större uppmärksamhet av den svensktalande befolkningen i Finland, dess förhållanden och behov.

Inom Nyländska avdelningen voro de svenska intressena föremål för större uppmärksamhet och ivrigare diskussion än annorstädes. *Axel Olof Freudenthal* var den nya rörelsens främste målsman. Han betraktade tillvaratagandet av de svenska språkliga och kulturella minnesmärkena såsom ett viktigt led i det svensknationella väckelsearbete, avdelningen enligt hans mening främst borde inrikta sig på. Redan två år före *Ett vågat projekt* såg dagen, hade *Freudenthal* lyckats vinna avdelningens bifall till en åtgärd, som blev av avgörande betydelse, visserligen också den gången tack vare ett initiativ av *Cygnæus*. Denne hade nämligen 1858 vid universitetet framställt ett förslag om utsändandet av stipendiater för utförande av forskningar rörande de olika landskapens folkliv. För att detta förslag icke skulle förfalla av »så lumpna skäl som penningknipa» föreslog *Freudenthal* i en uppsats i *Nylands dragon* igångsättandet av en subskription, varigenom utforskningen av det egna landskapet skulle säkerställas. När beslutet härom fattades, var avdelningen inne i det forsknings- och upplysningsarbete bland den nyländska allmogen, som under de närmast följande årtiondena bar så rika frukter. Samma år som *Cygnæus* skrev sitt projekt utkom första häftet av *Album utgivet av nylänningar* med bl. a. *Freudenthals* uppsats *Den svenska kolonien i Nyland*. Denna uppsats handlade i främsta rummet om filologiska spørsmål, men författaren anbefallde även »ett omsorgsfullt samlande av folksånger bland den svenska allmogen».

Det räckte emellertid ännu ett antal år, innan insamlingsarbetet på allvar kom i gång. Nyländska avdelningen utsände de första stipendiaterna, sedermera rådmannen i Helsingfors *Arvid Nyberg* och senatorn *Th. Wegelius*, sommaren 1870 till östra Nyland. Den förre inlämnade 127 visor; den senares samling var ett nummer större. Initiativtagaren till *Nybergs* samlarfärd var enligt dennes egen utsago (*Budkavlen* 1929, s. 33) *Freudenthal*, vilken sålunda också när det gällde det folkloristiska arbetet intog en ledarställning inom avdelningen.

Insamlingsarbetet fortsattes. Sagor och sägner tyckas dock ha tilldragit sig ett större intresse än visorna och melodierna, måhända beroende på svårigheten att erhålla kompetenta upptecknare. Unga akademici genomvandrade sommar efter sommar de nyländska bygderna och hemförde värdefulla samlingar. De utdrag — visor och melodier —, som nästan regelbundet publicerades i avdelningens *Album*

i sättningar för solo med ackompanjemang, rön te stor uppmärksamhet och gävo anledning till ökat forskarintresse. Detta kom till uttryck i föredrag av *H. Schultén* och *R. Hertzberg*, uppsatser av *C. G. Estlander* m. fl., och det återspeglas även i *L. W. Fagerlunds* 1878 utgivna banbrytande verk *Anteckningar om Korpo och Houtskärs socknar*.

Nyländska avdelningens samlingar visor och melodier ingå i avdelningens publikationsserie *Nyland*, del III och V, *Nyländska folkvisor* ordnade och utgivna av *Ernst Lagus*. Den första delen utkom redan 1887 och innehöll 250 visor; andra delens första häfte innehållande numren 251—453 var färdigt 1893. Det andra häftet, som upptog barnvisor och barnrim samt dansmelodier — 318 nummer med 155 melodier — utkom först 1900. Samlingsverket *Nyland* fick såsom den enda större svenska folkvissamlingen från Finland en mycket stor betydelse. Genom detta verk spreds på ett mera direkt sätt än genom de ranckenska katalogerna kännedomen om den svenska folktraditionens rikedom och värde. Talrika melodier omhändertogs av musiker och arrangerades dels för blandad kör, dels för solo med ackompanjemang. På detta sätt blevo de omtyckta nummer på körens program, i konsertsalen och i hemmen. Texterna i *Lagus'* samling citerades av litteratur- och folkvisforskare i bredd med de stora skandinaviska folkvisesamlingarna.

Ett fruktbarande arbete för tillvaratagandet av svensk folktradition utfördes av den 1870 stiftade *Svenska landsmålsföreningen i Finland*. Föreningens medlemmar gjorde insamlingar bland allmogen, varvid även folkvisan uppmärksammades. Bland Landsmålsföreningens insamlare under 1870- och 1880-talet må särskilt nämnas *Herman Vendell*, *Isak Smeds* och *G. A. Åberg*. I den av föreningen 1905 utgivna publikationen *Finländska bidrag till svensk språk- och folklivsforskning* publicerade *E. Lagus* ett första försök till jämförande melodiforskning under rubriken »Jermanska toner i den finska fålkvisan.»

När Svenska litteratursällskapet bildades, två år innan första bandet av *Lagus'* *Nyländska folkvisor* såg dagen, fingo de folkloristiska strävandena ett starkare stöd, än de hade haft inom *Nyländska avdelningen*. Sällskapets stadgar nämnde visserligen endast att »svensk folksång och saga» skulle räknas bland de vittnesbörd om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland, som sällskapet skulle taga om hand. Men då detta kunde anses gälla hela den svenskfinländska folkkulturen, då sällskapets styrelse från början hade i sin krets svenskhetsrörelsens väckare, *Freudenthal*, och i sin helhet lyhört uppmärksammat varje initiativ ägnat att kasta ljus över gångna tiders svenska kulturliv i Finland samt även var redo att taga till vara yttringarna av detsamma, ledde utvecklingen i själva verket därhän, att det folkloristiska och — på senare tider — även det etnografiska insamlingsarbetet blev en av sällskapets viktigaste uppgifter.

Jag behöver icke här behandla insamlingsverksamheten i dess helhet utan hänvisa blott till *Ernst Lagus'* redogörelse i sällskapets 1910 utgivna *Minnes-*

s k r i f t, hans *En blick framåt och tillbaka i Folkloristiska och etnografiska studier I* och inledningen till Finlands svenska folkdiktning samt vidare till de av K. Rob. V. Wikman publicerade katalogerna. Dessa källor uppenbara emellertid dock endast antydningssvis Lagus' personliga insats i denna verksamhet. Denna insats, utförligen belyst av *G. Landtman* i hans biografi över Ernst Lagus (Förh. o. upps.), är därför förtjänt att här bringas i erinran. Det var Ernst Lagus som framlade för sällskapet planen till den folkloristiska samlingsverksamheten. Det skedde 1887 och var då en upprepning av vad han tre år tidigare uttalat i samband med ett av honom framlagt förslag till inrättande av ett svenskt litteratursällskap i Finland. Efter det hans plan gillats av sällskapets styrelse, utsågs han själv att ordna samlingsverksamheten och förblev under närmare trettio år (han var ledamot av styrelsen 1891—1917) den drivande kraften i allt, som inom sällskapet rörde den svenska allmogekulturens tillvaratagande. Han drog försorg om samlingarnas katalogisering, grundade *Folkloristiska kommissionen* och arkivet och genomdrev slutligen beslut om utgivandet av det serieverk, av vilket föreliggande volym utgör en del. Allt material som inflöt gick genom hans händer. Han följde med det livligaste intresse samlingsverksamhetens tillväxt. Han var till det innersta och sista genomträngd av en brinnande nitälskan om sin uppgift såsom ledare för det räddningsverk Svenska litteratursällskapet på detta fält utförde. Såsom få uppskattade han värdet av det traditionsarv, Finlands svenska befolkning bevarat i sin andliga och materiella folkkultur. Den kärlek Ernst Lagus ända sedan ungdomsåren hyste till folkvisan och folkmusiken och det särintresse han ägnade tillvaratagandet av denna del av folkkulturen synas motivera den gård av hyllning och erkänsla här ägnas minnet av hans gärning.

Tack vare det framgångsrika sätt, på vilket Svenska litteratursällskapet omhändertog samlingsverksamheten, och de ökade medel sällskapet år från år kunde anslå för detta ändamål koncentrerades efter hand de folkloristiska och etnografiska uppgifterna på hela det svenskfinländska området allt mer inom sällskapet. Vid sidan av litteratursällskapet erhöll emellertid den 1906 bildade föreningen *Brage* en nämnvärd andel häri. Föreningens uppgift var i främsta rummet vårdandet och återupplivandet av allmogekulturens olika alster: folkdiktning, folkmusik, folkdans, dräkter m. m. Men denna verksamhet väckte på samma gång ökat intresse för samlandet och utforskandet av denna kultur, icke minst sedan föreningen 1907 i sin *Årsskrift* fått ett organ för dessa strävanden, det då för tiden enda svenskspråkiga organet för folkliks- och folkdiktsforskning i vårt land. Uppgiften att utgiva årsskriften tillhörde sektionen för folkdiktning, inom vilken för den folkloristiska problem diskuterades. Utom till smärre samlingar melodier och texter av olika upptecknare gav sektionens arbete impuls till den väldiga samling folkvisor, som bär *A. P. Svenssons* namn och vilken f. n. är deponerad i Institutet för nordisk etnologi vid Åbo Akademi. Denna samling som uppgår till omkr. 3,000 visor i vanlig bemärkelse torde vara en av de största samlingar i nordens som hopbringats

av enskild person. Den är märklig så till vida att uppteckningarna, vilka begynte i Pellinge skärgård i Nyland till största delen gjorts i — Helsingfors. Sagesmännen ha varit inflyttade personer av allmogeklassen från olika delar av landet. Visorna — samlingen omfattar endast texter — ha upptecknats dels efter diktamen och dels ur äldre och yngre handskrivna visböcker. Ett mindre antal ballader ur samlingen ha publicerats i Brages årsböcker. Av textöversikterna i det följande framgår i huru stor utsträckning Svenssons samling utnyttjats för föreliggande verk.

I ännu ett avseende har Brages verksamhet direkt gagnat insamlingsarbetet, nämligen genom det 1909 upprättade fonogramarkivet, f. n. deponerat i Åbo Akademis musikvetenskapliga seminarium.

Wefvar skrev i ett brev till Rancken i maj 1876: »Nu är Svenska Österbotten i sång och sagoväg till största delen genomforskat». Uppfattningen att traditionskällorna sinat långt innan så i verkligheten skett, har under olika tider gjort sig gällande. Talesättet att folkvisan dött ut var allmänt redan i början av det 19:de seklet, och denna uppfattning har flera än en gång vilselett arbetet och hindrat tillvaratagandet av mycket, varom man fått vetskap först sedan det varit för sent.

Frågan om upptecknade folkvisor ännu levde i bygden blev aktuell, när föreliggande del av Finlands svenska folkdiktning planlades. Jag hade nämligen i likhet med utgivarna av övriga delar av verket att välja mellan ett omedelbart utgivande av det material, som redan låg för handen, eller att först igångsätta en komplettering inom de grupper, där materialet syntes bristfälligt och från de områden, som voro svagt eller icke alls representerade i samlingarna. Redan i »planen» föreslog jag en komplettering, av vilken jag, på grund av personlig erfarenhet, väntade mig betydande resultat. Sedan detta förslag vunnit gillande, beslöts i samråd med huvudutgivaren av verket, att innan andra förberedelser vidtogos, sätta kompletteringsarbetet i gång. Med tillhjälp av katalogen fastställdes, vilka trakter som förut voro minst företrädda eller bristfälligt genomforskade, varefter dessa orter anvisades för de kvalificerade insamlare, vilka anlätades för uppgiften. Dessa samlare erhöilo ytterligare anvisningar angående materialbeståndet samt uppgifter angående de visor och visgrupper, som i främsta rummet borde uppmärksammas.

Antagandena att ingenting mera fanns att taga vara på voro som väntat oriktiga. Kompletteringsarbetet gav ett synnerligen rikt resultat. Sällskapet's samlingar uppgingo, när »planen» utarbetades, till 1,818 folkvisor med och 2,876 visor utan melodi; år 1931, då kompletteringsarbetet avstannade, omfattade dessa grupper 4,400 folkvisor med och 3,250 utan melodier. Därtill komma grupperna sånglekar, barnvisor, rim samt dansmelodierna, inom vilka tillväxten likaledes varit mycket stor.

Det under 1920-talet insamlade materialet är betydande icke blott kvantitativt utan även kvalitativt. Ett stort antal nummer består givetvis av varianter till förut upptecknade visor. Men man har för länge sedan inom folkdiktsforskningen lagt

huvudvikten på jämförandet av varianterna — hela ämnet har rubricerats såsom »jämförande folkdiktsforskning» — varför just variantsamlandet fått den största betydelsen, medan man fäst mindre vikt vid möjligheten att finna några »nya», förut okända visor. I verkligheten ha också talrika nyupptecknade balladvarianter med ålderdomliga, t. o. m. förut obekanta drag visat sig vara ovärderliga för den jämförande forskningen. Den farhåga, som då och då uttalats, att skillingstrycken skulle i högre grad ha varit vägledande för den tradition, som levat kvar till våra dagar, har knappast skäl för sig. Dessa tryck spelade en större roll i folklivet för ett halvt sekel sedan, än de gjort det de senaste decennierna, och det saknas icke belägg för, att traditionen levat oberörd vid sidan av arkvisorna och att således en i dag upptecknad balladvariant kan vara likvärdig ur forskningssynpunkt med en variant tillvaratagen under 19:de seklets förra hälft.

Det sagda har i ännu högre grad sin tillämpning på melodierna, varom den musikaliska traditionens överväldigande rikedom och livskraft ger ett klart vittnesbörd. Utom att melodivarianterna ökat kännedomen om visornas utbredning — huru ofta har icke melodien hållit visan vid liv, om också blott med någon enda strof —, ha de i och för sig givit en långt fylligare bild av folkets musikaliska gestaltungsformåga, än man tidigare skådat. På detta område har tydligen en nyskapande verksamhet fortgått ända till våra dagar. Lagarna för den musikaliska folktraditionen gälla även för denna nytillväxt. Gränserna mellan de vandrande melodierna och de, vilka låtit sig omformas efter sångarnas individuella krav, liksom orten och stundom även tiden för formernas splittring framträda tydligare än förut. Även de olika graderna av musikalitet på olika orter äro möjliga att analysera endast med tillhjälp av ett rikt variantmaterial. På det folkmusikaliska området har kompletteringsarbetet därför visat sig vara en ofrånkomlig nödvändighet, därest icke såväl rena skönhetsvärden, som oersättligt material för den musikpsykologiska forskningen skulle gå förlorade.

Det rika resultatet av kompletteringsarbetet beror till icke ringa grad därpå, att sällskapet för utförande av detsamma lyckats vinna personer med stor musikalisk sakkunskap och ett livligt intresse för uppgiften. Den ena värdefulla samlingen efter den andra har inlämnats. Bland samlarna böra särskilt nämnas fru *Greta Dahlström*, f. Stenbäck, och fröken *Alfhild Adolfsson*, vilka upptecknat tusental av texter och melodier och däribland lyckats påträffa ett synnerligen värdefullt material, varom såväl publicerade uppsatser som andra forskares uttalanden bära vittne. Det rikaste området har varit den åboländska skärgården, där befolkningen på avlägsna och isolerade öar bevarat den ålderdomligaste traditionen.

Kompletterande material har ytterligare erhållits ur samlingar, som insänts till Institutet för nordisk etnologi, och slutligen ha även ett antal fonogram upptagits vid Åbo Akademi, vilka utnyttjats i denna samling.

Man kan givetvis icke påstå eller ens antaga, att allt material tillhörande den textliga och musikaliska vistraditionen skulle vara tillvarataget. Men jag har avslutat

kompletteringsarbetet dels därför att utgivningsarbetet icke längre kunde uppskjutas och dels emedan det torde kunna förutsättas, att icke något äldre traditionsförråd av större betydighet från det svenska Finland nu skulle stanna utanför publikationen. I den mån insamlingsarbetet fortsättes, komma självfallet nya melodivarianter i dagen. Huru och på vad sätt dessa skola publiceras blir beroende på framtida avgörande.

Föregående historik visar att den folkloristiska insamlingsverksamheten bedrivits från två centra: Vasa och Helsingfors. Härefter får måhända en förklaring sökas till att kompletteringsarbetet nu givit de rikaste resultaten i Åboland. Beaktansvärd är även den omständigheten, att varken Åboland eller Åland haft lika många intresserade lokala upptecknare som de övriga svenska landskapen. *Visornas utbredning.*

Traditionen utbredning framgår av följande siffror angivande antalet melodier från olika landskap.

Nyland	218
Åboland	237
Åland	68
Österbotten	122
	Summa 645

Såsom man finner, har utbredningen varit någorlunda jämn över det svenska bosättningsområdet. Ålands jämförelsevis fåtaliga variantmaterial faller i ögonen. Nyss antydda orsaker ha bidragit hertill, dessutom synes brytningen mellan gammalt och nytt och därav följande traditionshämning här ha inträtt tidigare än annorstädes. Jag har fått bevis härpå även för den instrumentala folkmusikens vidkommande — den mest polskekunniga spelmansgenerationen dog ut redan under det nittonde seklets andra hälft —, och jag har skäl att förmoda, att samma förhållande rått inom den vokala.

Granskar man statistiken för de olika socknarna finner man, såsom är att förutse, en större ojämnhet framträda. Redan i denna volym äro emellertid de allra flesta eller 62 av de svenska socknarna representerade med material. Att somliga socknar framträda med ett stort antal nummer, både texter och melodier, behöver för övrigt icke i och för sig innebära, att traditionen där haft en allmännare utbredning. Det kan också ha berott på dels att vissa socknar i högre grad än andra blivit föremål för samlarnas intresse (Alfred Lindroos, A. P. Svensson, Borgå, Pellinge), dels att visorna koncentrerats inom vissa familjer eller släkter (Tilda Troberg, Finby), som ägt speciella poetiska eller musikaliska förutsättningar att vidmakthålla traditionen.

För att ytterligare belysa utbredningen må nämnas, att 36 socknar bidragit med 5

eller flera melodier till föreliggande samling, 23 med 10, 10 med 20, 5 med 30 eller flera. De socknar från vilka 10 eller flera melodier intagits äro följande:

Borgå	31	Lappfjärd	34
Esbo	13	Lappträsk	11
Finnby	23	Nagu	46
Föglö	10	Pargas	15
Hitis	65	Pojo	21
Houtskär	32	Pernå	23
Helsinge	10	Replot	17
Ingå	11	Sibbo	14
Iniö	11	Snappertuna	11
Karis	11	Strömfors	21
Korpo	28	Vårdö	10
Kökar	13		

Av statistiken framgår vidare, att befolkningen på vissa orter favoriserat somliga visgrupper framför andra. De naturmytiska och legendariska visorna ha i främsta rummet upptecknats i Nyland och Österbotten. Nr 1—14 saknas helt och hållet från Åland och äro representerade med endast 9 nyländska varianter. I andra fall kunna proportionerna vara annorlunda, varför det förefaller som om utbredningen skulle ha försiggått skiktvis, nämligen så att en grupp vunnit fotfäste inom ett visst område under en bestämd tid och därefter undanträngts av en annan, som dolt den tidigare traditionen.

En blick på materialet.

De 79 numrorna i föreliggande volym representera intet överväldigande antal visor. Men i jämförelse med de svenska samlingarnas omfång, Geijer-Afzelius 106 och Arwidssons 170 nummer, är antalet i Svenskfinland upptecknade äldre folkvisor imponerande nog. Man bör dessutom märka, att ett avsevärt antal till den äldre traditionen hörande visor, historiska visor, skämtvisor, m. fl. av utrymmeskäl utslutits från denna volym.

Flera visor än de upptecknade ha efter all sannolikhet sjungits av tidigare generationer, ehuru de numera äro glömda. De flesta samlare ha gjort den iakttagelsen, att sångarna förklarar sig tidigare ha brukat sjunga eller hört talas om många visor, som de icke mera kunnat återkalla i minnet. Det är dock vanskligt att uppställa någon hypotes angående de glömda visornas beskaffenhet, vilka grupper de tillhört, vilken tonalitet, som varit förhärskande, vilken rytm de haft o. s. v. Men ingen anledning finnes att antaga, att en särskild grupp ägt mindre livskraft än en annan. Sannolikt är, att de grupper, som dominerat traditionen under det sist tilländagångna seklet, även gjort det tidigare. Dessa grupper utgöras av dem, som *Sverker Ek* betecknat som de östskandinaviska: riddarvisor samt naturmytiska och

legendariska visor. Kämpavisan och den på rent historiska motiv grundade balladen ha däremot — och ha troligen även tidigare — varit svagare representerad.

Om de svenska trakterna österom Bottniska viken således icke utgjort något centralområde för den svenska folkvisan, såsom av frekvensen framgår, kunna givetvis enskilda visor ha uppkommit lika väl här som annorstädes. Sverker Ek antager, att Den rika bondedottern (57) uppkommit i Åboland. *Stanislaw Roźniecki* vill åter förlägga Ella lillas (37) uppkomstort till västra Nyland. Något större antal visor torde dock icke ha svenskfinländskt ursprung. Däremot är variantrikedomen, såsom förut antytts, i hög grad påfallande i fråga om både texter och melodier. De starka typolikheter, som kunna iakttagas bland varianterna till flera visor, och de förbindelser med olika orter i Sverige, vilka kunna påvisas, tyda på olika invandringsvägar, nordligare och sydligare. Melodivarianterna, som visa större olikheter än texterna, giva vid handen, att det individuella där gjort sig starkt gällande vid utformningen och att melodierna levat länge i traditionen.

Här är icke platsen för en undersökning av uppteckningarnas art, närmare eller fjärrare släktskap, hela eller splittrade former, texternas och melodiernas tillförlitlighet o. s. v. Men jag torde dock ha anledning att i korthet beröra dessa spörsmål, emedan de stå i samband med många av de frågor, forskarna göra sig vid användandet av visorna som jämförelsematerial.

Vad först *t e x t e r n a* vidkommer, äro uppteckningarna av två slag, dels nedskrivningar efter diktamen, direkt från folkmun således — och hit höra de flesta —, och dels avskrifter ur visböcker eller andra manuskript, nedskrivna av personer, tillhörande allmogen. Ett fåtal handskrifter ha medtagits, ehuru de uppenbarligen återgå på skillingtryck.

Man bör komma ihåg, att all folkvisediktning, för så vitt det gäller de gamla visorna, d. v. s. de i denna volym representerade grupperna, skriftbundits i enlighet med en inom en bestämd krets av personer som riktig gällande tradition. Det finnes ingen svensk medeltidsvisa, som bevarats till nyare tid i sin ursprungliga form, en form, vilken om jag så får säga skulle ha nedskrivits av sin författare och oförändrad överlämnats åt eftervärlden. De under olika tider och på olika orter gjorda uppteckningarna ha, vare sig de tryckts eller bevarats i handskrift, var och en på sitt håll reglerat traditionen och givit upphov till ny sådan. Men på samma gång kan man betrakta de olika formerna, i vilka en visa föreligger — antingen i 1500- och 1600-talens visböcker eller i en uppteckning i våra dagar —, såsom strålförmigt från samma källa utgående traditionsknippen, vilka på sin väg fångats och skriftbundits, det ena tidigare, det andra senare.

I enlighet med detta betraktelsesätt måste senare uppteckningar behandlas och värdesättas på enahanda sätt som tidigare, ehuru väl de sistnämnda, i synnerhet om de föreligga i tryck, kunna ha antagit karaktären av sekundära källor, som flödat mer eller mindre rikt och nått mer eller mindre långt. En senare muntlig tradition behöver icke gå tillbaka på en tidigare tryckt, utan kan gå förbi denna. I vårt land

ha såväl Geijer-Afzelius' och Arwidssons tryckta samlingar som skillingtrycken i enskilda fall påverkat traditionen. Men största delen av vår folkvisetradition går tillbaka till tiden före de nämnda samlingarna utkommo. Delade meningar ha uppat därom, huruvida exempelvis Den förtrollade jungfrun (12), som här publiceras efter ett handskrivet häfte från Mäntsälä har Arwidssons Svenska fornsånger till källa. Jag anser, att avvikelserna äro av den art, att detta icke kan vara fallet. De uppteckningar från vårt land, vilka redan kommit till användning i den vetenskapliga diskussionen, ha visat, huru värdefullt och huru ålderdomligt material detta är. Samma erfarenhet skall man säkerligen kunna göra även vid behandlingen av andra visor. Icke minst vid klarläggandet av den roll Svenska Finland spelat såsom förmedlare vid upptagandet av västerländska motiv och former i den finskspråkiga folkvisan skall ett tidigt och kraftigt inflytande av vår folkvisa kunna konstateras.

Därest noggranna anteckningar skulle ha gjorts eller komma att göras — vilket vore av stor vikt — om vad meddelarna känna till med avseende på vistraditionens ålder, tidigare spridning o. s. v., hade man anledning att vänta flera belägg för, huru sekelgammal tradition kan bevaras av ett fåtal bärare. Ett enda exempel må angivas: Lovisa Blomkvist, Borgå, Kurböle, som sjöng för mig fjorton ballader med sammanlagt omkring 200 strofer, hade lärt sig visorna av en gumma, som dog 1855 vid åttiofem års ålder. Vid den ursprungliga sångerskans död var Lovisa blott nio år. Trots detta och trots att visorna legat förgätna flera tiotal år, kom hon bra ihåg dem ännu vid sextio års ålder, då jag var i tillfälle att uppteckna dem och sålunda med endast en mellanlänk fixera en mer än hundraårig tradition.

I fråga om den språkliga formen bör man beakta det sakförhållandet, att olika möjligheter i fråga om stavning, användning av stora och små bokstäver, kommateering o. s. v. icke existera för sångaren eller sångerskan. Folkvisan har, när den sjungits, förnummits som en levande organism, om vars karaktär såsom död formbild, återgiven i skrift och nottecken den ursprungliga bäraren icke haft någon föreställning. Om och när visan blivit en folkvisa ifrån att ha varit en högrestånds-visa, betyder i detta fall ingenting. Läsaren måste därför i regeln avlägsna en del av den språkliga klädnaden, vilken till stor del, om icke till största delen, skurits till av upptecknaren. I somliga fall har han på gammalt vis börjat versraderna med stor bokstav, i andra fall genomgående använt små bokstäver (Svensson). I några fall har han varit frikostig, i andra snål med skiljetecken, i de flesta fall inkonsekvent. Den utjämning i detta avseende redan den typografiska utstyrseln kräver som och här, visserligen med största försiktighet, genomförts, bör icke tillmätas alltför stor betydelse. Sällan ha upptecknarna av texter funnit på det orådet att i någon större utsträckning korrigera traditionen och i välment avsikt att återställa formen vanställt denna. Både äldre och nyare uppteckningar kunna anses såsom någorlunda tillförlitliga. Jag frånser här att exempelvis sammanskrivning av strofer någon gång kunnat förekomma. De försök man gjort att efter en noggrann undersökning av

variantmaterialet rekonstruera en visa är en sak för sig, som jag här icke behöver gå in på.

Vid en blick på melodierna fäster man sig i främsta rummet vid den förut nämnda rikedomens på varianter. Få melodier ha oförändrade utbredd sig över större områden. T. o. m. de typiska vandringsmelodierna, vilka lika lätt gått över språkgränser som över riksgränser, ha påverkats av traditionen. Medan samma vistext i långt från varandra avlägsna landsändar kunnat bibehålla en någorlunda konstant form, uppträda melodierna starkt individualiserade. Detta beror måhända därpå, såsom jag på andra ställen framhållit, att innehållet i texterna varit i högre grad ägnat att vägleda minnet än melodierna, såväl när visan gått från släktled till släktled — en vertikal tradition, om jag så får säga — som när den utbredd sig från det ena geografiska området till det andra — den horisontala traditionsspridningen.

Frånser man det sakförhållandet att somliga melodier ha en starkare motståndskraft än andra och att vissa texter utöva ett starkare herravälde över den musikaliska formen än andra, kan man i stort sett urskilja tvenne arter av variation: fria omgestaltningar, man kunde säga omkomponeringar av melodin och inflytelser från andra visor, lånmotiv, stundom omfattande melodins hela grundstomme, eller m. a. o. överföringar av melodier från en visa till en annan, något som icke mera är variering i egentlig bemärkelse. De fria varianterna och melodilånen ha förmodligen oftast samma orsak: glömska av den ursprungliga melodiformen och ett behov av en hel »ton», som är ofrånkomligt, emedan visan endast såsom sjungen kan leva i traditionen. Men så till vida bilda de förstnämnda en grupp för sig, som de visa ett självständigt utfyllande av de luckor minnet lämnar, en musikalisk skapande verksamhet således. Denna skapande verksamhet torde i största utsträckning ske omedvetet, men givetvis kan också en medveten formulering, som betingas av arten av sångarens musikalitet äga rum, i vilket fall den nya formen får en starkare personlighets- eller lokalbetonad stil.

Inflytelser från en visa till en annan i form av lånmotiv eller melodiöverföring förekomma i rätt stor utsträckning. Ursprungligen måste en bestämd melodi och en bestämd text anses ha hört tillhopa. Men under tidernas lopp ha melodiformerna splittrats eller texterna anknutits till främmande melodityper, vilket underlättats genom att större delen av visorna ägt samma versform. När en melodi på detta sätt trängt sig på en främmande vistext, har detta kunnat bero på att den ägt vissa tonfall, som gjort den allmännare omtyckt, eller också har den vunnit en dominerande ställning genom att originaltexten i särskild grad fånglat sångare och lyssnare; slutligen kunna lånen gälla nyare populära melodier, som anknutits till en äldre text, vars melodi gått förlorad, medan textfragment blivit kvar, vilket kan förekomma i undantagsfall. Ett exempel härpå finna vi, då melodin till En visa vill jag sjunga om nordens fjällar grå anknutits till Prinsessan och båtsmannen.

Beträffande den form, i vilken melodimaterialet framträder, skiljer man icke numera såsom tidigare på värdefullt och värdelöst. Allt har sin betydelse för den jäm-

förande melodiforskningen, som i våra dagar har sin plats vid sidan av andra komparativa forskningsgrenar. Detta hindrar icke att man från rent musikalisk ståndpunkt kan ägna materialet en kvalitativ analys. Redan utan någon mera ingående analys torde man kunna säga, att materialet allmänt sett uppvisar en stor formskönhet och uppfinningsrikedom samt äkthet i den musikaliska känslan. Dessutom ådagalägga varianterna och nybildningarna stundom en frapperande överensstämmelse mellan text och melodi. Allt detta torde man ha rätt att framhålla såsom bevis på den svenskfinländska befolkningens höga musikalitet. Att förhållandena gestaltat sig olika på olika trakter, och att den skapande förmågan mångenstädes varit starkt begränsad, är uppenbart.

För ett korrekt och noggrant upptecknande av folkmelodier krävas betydande musikaliska insikter. Det enda riktiga är nämligen att nedskriiva melodin på samma sätt som texten, efter diktamen. Då förmåga och erfarenhet härför saknats, vilket ofta varit fallet hos de tidigaste insamlarna av folkmusiken, har man gått till väga sålunda, att samlaren lärt sig melodin utantill och antingen senare med tillhjälp av ett instrument, harmonium eller piano, »tagit ut» melodin eller uppsökt någon musikkunnig person, som nedskrivit melodin med notskrift. Så gjorde redan Wefvar, så har Arvid Nyberg och senare flera med honom gjort. I sådana fall ha melodierna varit utsatta för en viss nötning på sin väg från folkmun till notpapperet, en på sätt och vis likadan nötning, som varje melodi även tidigare undergått med den skillnaden blott, att de senaste bärarna i dessa fall låtit sig ledas av sin kännedom om skalor, tonarter o. d., vilket varit främmande för den egentliga folksångaren. I varje händelse ha förändringarna gjorts, när tillgången varit den nyss skildrade, mer eller mindre oavsiktligt.

I vissa andra fall ha upptecknarna emellertid tagit sig före att ändra eller rätta originalet. Sådana rättelser ha mest gått ut över tonaliteten. Utan kännedom om kyrkotonarterna och utan vetskap om att folktraditionen under alla förhållanden bör upptecknas sådan den föreligger, ha tonsteg, som avvika från dur och moll, uppfattats som »fel», vilka krävt rättelse och rättats. Exempel på liknande tillvägagångssätt finnas även från andra länder. Norrmannen Catharinus Elling ansåg på sin tid, att det var upptecknarens skyldighet rent av att »ställa melodin på fötterna» som han uttryckte sig. En tysk utgivare av folkvisor, Ernst H. Wolfram, säger uttryckligen, att han funnit blott få visor »färdiga», på en och samma ort varför han nödgats sammanställa bitar härifrån och därifrån, ett förfarande, som givetvis betydligt minskar samlingens värde som jämförelsematerial.

De korrigeringar, som ovan avsetts, hänföra sig oftast till höjning av inlednings-tonen i moll, när den sjungits för lågt, eller sänkning av den sjätte tonen, när den sjungits för högt (dorisk). Med vissa andra för dur och moll främmande tongångar har man förfarit på samma sätt. Även den rytmiska gestaltningen har stundom blivit förvanskad på grund av bristande kännedom om accentförhållanden och härav följande svårighet att utsätta taktstreck. I sistnämnda avseende ha vissa rät-

telser kunnat göras; däremot har det icke funnits någon möjlighet att »återställa» eventuella tonala felskrivningar, emedan det aldrig med full visshet kan avgöras, när de förkommit. Anmärkas bör även, att handskrifterna i några fall varit svårtydda. De flesta upptecknarna, ja, samtliga från den senaste insamlingsperioden ha emellertid ägt alla betingelser för ett noggrant och korrekt återgivande av melodierna.

Den säkraste återgivningen vinner man genom att upptaga melodierna på mekanisk väg: med fonograf eller grammofon. Därvid erhålles en fixerad form, som icke vid upprepningen ändras, såsom ofta är fallet vid uppteckning efter diktamen, utan medger en absolut noggrann kopiering såväl i rytmiskt som tonalt avseende. Dessutom äger upptecknaren här möjlighet att analysera och beteckna vad man kunde kalla själva »tonfallet». I föreliggande samling finnas, såsom jag förut nämnt, ett antal fonograferade melodier ur Brages fonogramarkiv. Fonogrammen ha kopierats med stor omsorg och sakkännedom av fru *Greta Dahlström*. Vid uppteckningarna har delvis det utvidgade betecknings sätt använts, som utarbetats av förre föreståndaren för Berlins fonogramarkiv, professor E. M. von Hornbostel och doktor O. Abraham. I enlighet härmed ha exempelvis kortare fermat betecknats med upp och nedvända fermattecken, dubbelbågar för ett mera utpräglat portamento, plus-tecken för obetydligt höjda toner o. s. v.

Såväl med avseende på indelningsgrunderna som på publikationssättet ha de i den 1920 publicerade »planen» utstakade riktlinjerna i huvudsak blivit följda. Det stod klart från början, att en uppdelning av materialet inom del V skulle bli nödvändig. Vid diskussionen om gränserna för de olika delarna hade skillnaden mellan lång- och kortstrofig folkdiktning tagits i betraktande. När det gällde del V, »folkvisor med och utan melodi», kunde en sådan indelningsgrund icke komma i fråga. Däremot föll det sig naturligt att här lägga kronologin till grund för uppdelningen. Sålunda komme den äldre folkvisan, medeltidsvisan och dess avläggare att ställas främst, vilket med hänsyn till icke blott åldern utan även innehållet av balladdiktningen var det mest ändamålsenliga. I enlighet härmed reserverades första bandet för den äldre folkvisan.

Beträffande publikationssättet var den av mig i Brages årsskrift IV publicerade visan Återseendet vid bären ursprungligen avsedd att tjäna såsom mönster. Jag hade där följt samma tillvägagångssätt som f Grundtvig-Olriks Danmarks gamle Folkeviser, nämligen en orienterande inledning, visvarianter samt variantapparat. Men en viktig avvikelse från DgF var, att även melodivarianterna införts. I detta avseende kunde jag åberopa såsom förebild icke blott E. Lagus' Nyländska folkvisor utan även det stora tyska folkviseverket Deutscher Liederhort. Till skillnad från dessa verk hade jag emellertid intagit alla melodivarianter och ställt dem före texterna.

Utgående från att verket Finlands svenska folkdiktning i främsta rummet, att icke säga uteslutande, är planlagt som en materialsamling, måste tanken på införandet

*Publikations-
sättet. Indel-
ningsgrun-
der.*

av kommentarer till visorna övergivas. Dessutom skulle ett sådant kommenterande av varje visa kräva ett långvarigt forskningsarbete. I »planen» framhöll jag, att redan ett noggrant angivande av visornas varianter i andra länder skulle medföra betydligt ökade svårigheter, som icke stode i överensstämmelse med verkets övriga utgivningsprinciper. Under redaktionsarbetets fortgång har denna uppfattning ytterligare stärkts. Det har därför synts riktigast att inskränka verket endast till själva materialet. I stället ha så noggranna anvisningar som möjligt givits om uppteckningsort, meddelare, upptecknare, dateringar m. m.

Melodierna och texterna föregås dels av en förteckning på respektive varianter, dels uppgifter av ovannämnda slag. Hänvisningar från melodierna till texterna och tvärtom göras medelst bokstäver inom parentes. Därigenom är det lätt att trots melodiernas och texternas placering i följd finna de till varandra hörande melodierna och texterna. Att texterna stundom inskränka sig blott till den under melodin liggande strofen, vilken icke alltid är den första, beror än därpå, att meddelarna icke kommit ihåg flere än denna enda strof, och än därpå, att de följande stroferna så nära sammanfalla med förut gjorda uppteckningar, att de icke tagits till vara. I enskilda fall ha melodier utan texter publicerats, då texterna av upptecknarna utslutits, emedan de varit likadana som förut upptecknade. När åter texterna sakna melodier, kunna melodierna ha fallit ur meddelarens minne, eller texterna härstamma ur en skriftlig källa, visbok e. d.

Jag är väl medveten därom, att marginalrubriken »varianter» ovan melodierna icke alltid träffar det rätta, nämligen i sådana fall, där det melodiska materialet visar sig tillhöra flera melodityper, i sin tur varierade. Det är icke nog med att det »flytande» tillstånd, i vilket melodierna befunnit sig, åskådliggöres genom en ständigt skeende omformning av en bestämd grundmelodi med variering av varianterna, alltså en direkt utveckling från »urtypen» till en fullständig nybildning av den melodiska formen, utan man stöter även ofta på rena kontaminationer, d. v. s. nyinförda främmande element, mer eller mindre tydliga och hemmahörande hos andra visor. T. o. m. hela melodier kunna ha lånats från en visa till en annan. Principiellt har det förfaringssättet vidhållits, att samtliga textanknutna melodier publicerats i följd, även om uppenbara lån kunnat konstateras.

Man hade måhända kunnat sammanföra olikartade melodier i skilda typgrupper. Men en sådan uppdelning hade varit svår att konsekvent genomföra och verkat splittrande. Dessutom böra olikheterna framträda med tillräcklig tydlighet, då den närmare eller fjärrare släktskapen varit vägledande vid melodiernas placering; de främmande elementen, lånen, ha i regeln placerats sist bland melodierna.

En bättre överblick över sambandet mellan de olika varianterna hade vunnits, om samtliga till en melodityp hörande melodier transponerats till samma tonart. Detta hade emellertid varit att i viss mån förgripa sig på originaluppteckningen. Transponering har förekommit endast i det fall, att en melodi genom att stå i en för hög eller för låg sättning kan förmodas till sin tonhöjd av upptecknaren ha angivits god-

tyckligt. Det bör härvid påpekas, att tonhöjden i regeln icke är konstant hos folkvisesångaren. Det är en vanlig företeelse att i synnerhet äldre personer vid föredragningen av folkvisor, genom att upprepade gånger ta om från början, söka sig fram till den lämpliga tonarten, som givetvis för dem är fullkomligt omedveten: de känna i regeln varken nottecken, taktarter eller tonarter. Tonhöjden är för dem i främsta rummet en praktisk fråga.

I så måtto avviker föreliggande samling från alla hittills utgivna större folkviseverk, att melodimaterialet publicerats så gott som i sin helhet och ställts i samband med varje vistext. Jag påpekade redan i »planen», att man vid utgivandet av folkvisor framför allt bör komma ihåg, att ord och melodi höra samman, att folkvisan i sitt »levande» tillstånd alltid är en dikt med melodi, en sjungen dikt, och såsom sådan så enhetlig, att det ofta är omöjligt för personer, som på traditionell väg tillägnat sig en visa, att meddela den direkt och korrekt ur minnet, om visan icke sjunges. Denna förening bör även, sade jag, understrykas genom att hålla textvarianterna och melodivarianterna tillhopa. Den omständigheten att det musikaliska och det textliga materialet intressera olika forskare bör anses vara tillfyllest beaktad, om man genom en överskådlig uppställning gör det möjligt att studera text och musik var för sig. Med den uppställning materialet här fått, bereder ett sådant studium inga svårigheter, medan på samma gång den fördelen vunnits, att folkdiktsforskaren med lätthet kan taga kännedom om de till respektive visor hörande melodierna, liksom melodiforskaren har lätt att överblicka texterna. En sådan konfrontering från båda hållen är ingalunda oviktig, ty en växelverkan mellan ord och melodi har ständigt gjort sig gällande.

Detta sakförhållande nödvändiggjorde a priori ett tryckande av ord och melodi i ett sammanhang. En visas alla varianter behövde därför icke publiceras med ord och melodi i följd, såsom skett i sammelvecket Nyland och i många andra vissamlingar. I föreliggande verk har i stället översiktligheten tillgodosetts genom de förutnämnda hänvisningarna mellan texter och melodier, varigenom samtliga melodi-varianter och samtliga textvarianter kunnat publiceras i följd, utan att visans helhetskaraktär gått förlorad. Däremot var det angivna sakförhållandet bestämmande vid avgörandet av frågan om melodiernas placering före eller efter texterna. I visan Återseendet vid båren hade jag ställt melodierna efter texterna. Men jag framhöll redan i »planen» att en motsatt ordning torde vara att föredraga i verket Finlands svenska folkdiktning. Denna ordning har här även tillämpats, varigenom en riktigare helhetsbild vunnits.

Då visornas melodi- och textvarianter ordnats oberoende av varandra och då stundom endast melodin med någon enda strof och stundom texten utan melodi upptecknats, kunna givetvis icke texter och melodier uppställas i samma följd. Men även detta blir av underordnad betydelse, då samhörigheten på annat sätt angivits.

Utöver det ovan sagda rörande principerna för redigeringen inskränker jag mig till följande anmärkningar.

I den översikt, som föregår varje visa, användas för beteckningen av varianterna små bokstäver för melodierna och stora bokstäver för texterna. Efter variantbeteckningen följer en hänvisning till orten, där uppteckningen gjorts, och källan samt, såsom förut nämnts, till motsvarande text resp. melodi genom bokstäver i parentes. Före samtliga varianter ha dessutom införts så vitt möjligt fullständiga uppgifter angående uppteckningsort, sagesman, upptecknare ävensom uppteckningsår.

I regeln ha samtliga melodier tryckts; endast i vissa fall, då olikheterna inskränkt sig till ett fåtal noter, ha dessa angivits i anmärkningar under den tryckta texten. En starkare gallring har gjorts i texterna, men de varianter, som icke tryckts i sin helhet ha behandlats i en variantapparat. Även denna föregås av en »översikt», i vilken varianterna betecknas med en löpande bokstavsföljd, varförutom där införts samma uppgifter som före de fullständigt tryckta varianterna.

I variantapparaten hänvisas i regeln till A-varianten. Men när de tryckta visorna bilda flera grupper, hänvisas till huvudvarianten inom respektive grupp. Strofer och versrader i huvudvarianten angivas i variantapparaten med arabiska siffror (stora och små). För korthetens skull ha samma ord angivits endast med begynnelsebokstaven.

Förutom av dem, vilka såsom Svenska litteratursällskapets stipendiater under många år bidragit att komplettera samlingarna, har jag haft förmånen att få åtnjuta bistånd av ett flertal personer vid kopieringen, ordnandet och tillrättaläggandet av materialet. Till alla, som under redaktionsarbetets fortgång bistått mig, framför jag härmed uttrycken för min stora tacksamhet.

Ett särskilt tack riktar jag till fil. mag. *Alfhild Adolfsson*, som på det mest värdefulla sätt biträdd vid slutredigeringen samt uppgjort de arbetsdryga både omsorg och sakkunskap krävande variantapparaterna och därutöver deltagit i korrekturläsningen. Till huvudutgivaren av Finlands svenska folkdiktning, fil. mag. *K. Rob. V. Wikman* framför jag likaledes mitt hjärtliga tack för det intresse han visat verket ända från den första planläggningen, för den direkta medverkan han lämnat genom anvisningar och råd vid redigeringen samt för biträde vid korrekturläsningen.

Jag bringar slutligen i tacksam erinran alla de kvinnor och män, vilka i Finlands svenska bygder, räddat de gamla visorna från glömska och förgätenhet.

Åbo i november 1934.

OTTO ANDERSSON.